

BP TADEUSZ PIERONEK

DROGA ODRODZENIA POLSKICH UCZELNI TEOLOGICZNYCH¹

Pierwsza inauguracja roku akademickiego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach stawia oczywiste pytanie o rodowód tej nowej instytucji na mapie polskich uczelni teologicznych, tym bardziej że tak jeszcze niedawno trudno było o tym nawet pomyśleć w kategoriach realnych. Okazuje się jednak, że konstruowanie sensownej całości wymaga zawsze uprzedniej wizji, liczącej się nie tylko z możliwościami, ale i z potrzebami.

Jestem przekonany, że taka wizja przyszłości polskiego akademickiego szkolnictwa teologicznego rodziła się przez lata w umyśle kard. Karola Wojtyły. Już w 1968 r. kierowana przez niego w Episkopacie Podkomisja Studiów opracowała projekt rozmieszczenia w Polsce wydziałów teologicznych zgodnie z zasadami wskazanymi przez „Normae quaedam”, dołączone do Konstytucji Apostolskiej *Sapientia christiana*², zwłaszcza odkąd powierzono mu w episkopacie polskim troskę o tę dziedzinę życia kościelnego. W 1967 r. został przewodniczącym Komisji Episkopatu ds. Studiów i Seminariów, od 1970 r. Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej i od 1973 r. także Rady Naukowej Episkopatu. Od wielu lat miał żywy kontakt z uniwersytetem, z wielkim zaangażowaniem starał się o przywrócenie praw i należnego miejsca Wydziałowi Teologicznemu w Krakowie, usuniętemu w 1954 r. ze struktur Uniwersytetu Jagiellońskiego. W komisjach episkopatu współpracowało z nim grono ludzi zatroskanych o te same sprawy, niemniej to on był animatorem, a często nawet wykonawcą, o czym świadczą pisane jego ręką teksty³.

Większe możliwości w tej dziedzinie otwały się przed Kardynałem, kiedy w 1973 r. został członkiem rzymskiej Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego⁴, gdzie podjął żywą współpracę z jej prefektem kard. Gabrielem Marią Garonne. Z okazji jego wizyty w Krakowie, z racji „Roku Kopernika”, kard. Wojtyła przedstawił na zebraniu Konferencji Episkopatu opracowaną przez siebie *Relację o stanie nauki katolickiej w Polsce*⁵. Wskazał w niej na wkład Kościoła w dzieje nauki i kultury, jak

¹ Wykład inauguracyjny na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach dnia 2 X 2001 r.

² Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Akta Kardynała Karola Wojtyły [dalej: AKKW] F VII – 1/47: Komisja do spraw Nauki Katolickiej Episkopatu Polski, W sprawie rozwoju nauki teologicznej w Polsce – Pro memoria, s. 1.

³ W źródłach, na które się powołuję, wskazuję na rękopisy ważniejszych dokumentów, zredagowane przez kard. Wojtyłę, znajdujące się w archiwach. Szerzej na ten temat problematyki kościelnego szkolnictwa wyższego w Polsce zob. T. P i e r o n e k, *Lo „status” degli atenei pontifici in Polonia*, „Ius Ecclesiae” 1990, 2, s. 497–521.

⁴ J. D y d u c h, *Kardynał Karol Wojtyła w służbie Kościołowi powszechnemu. Udział w pracach Kurii Rzymskiej i Synodach Biskupich*, Kraków 1998, s. 67.

⁵ AKKW F VII – 5/4.

również w jej współczesny stan, na historyczne znaczenie dla Polski zachodniej Tradycji łacińskiej kultury, która ożywiała i kształtowała, ale też czerpała z rodzimego polskiego dorobku. Przez wieki Kościół w Polsce dysponował narzędziami rozwoju podstawowych wartości ducha ludzkiego, jakimi były ośrodki myśli teologicznej, początkowo w Krakowie, a w nowszych czasach w kilku innych miastach. Niektóre z nich znalazły się po II wojnie światowej poza granicami kraju, inne zostały zlikwidowane przez władze komunistyczne, co stworzyło zupełnie nowe warunki, w których studia akademickie duchownych i świeckich, związanych swym powołaniem i pracą z Kościołem, są praktycznie niedostępne. *W nowych warunkach – mówił Kardynał – jest rzeczą nieodzowną, ażeby Kościół w Polsce, odsunięty od współpracy z państwem w dziedzinie nauki, nauczania i wychowania, sam podjął się tych zadań, które wynikają z jego odwiecznego posłannictwa [...] Episkopat Polski uważa za swój obowiązek umożliwienie szerokiemu ogółowi kapłanów, jako duszpasterzy, z kolei wszystkim siostram, zwłaszcza katechetkom, wreszcie przynajmniej niektórym świeckim, tych właśnie kwalifikacji – i głośno oświadcza wobec władz państwowych, że formalne ich uznanie jest wymaganiem sprawiedliwości w stosunku do określonej grupy obywateli*⁶.

Nie było to oświadczenie wyrażające tylko życzenie, ponieważ już od pewnego czasu Kościół w Polsce, choć może niezbyt energicznie, ale jednak zaczął odbudowywać w sferze kościelnej, bez uznania państwowego, stan posiadania ośrodków studiów teologicznych sprzed 1939 r., z uwzględnieniem zmiany granic, czyli wziął sprawę w swoje ręce. Pierwszym krokiem w tym kierunku było potwierdzenie przez Stolicę Apostolską kanonicznego statusu Wydziału Teologicznego w Krakowie, co nastąpiło 16 XII 1959 r.⁷ Dnia 12 II 1968 r. Kongregacja uznała Wydział Teologiczny we Wrocławiu za kontynuację takiego wydziału na Uniwersytecie Wrocławskim przed 1945 r.⁸, a decyzjami z dnia 3 XII 1968 r. i 23 VII 1969 r. doprowadziła do erygowania Wydziału Teologicznego Poznańskiego w Poznaniu⁹, podjęto też starania o uregulowanie statusu kanonicznego Wydziału Teologicznego istniejącego do 1954 r. na Uniwersytecie Warszawskim¹⁰. Dodatkowe możliwości kształcenia w dyscyplinach kościelnych pojawiły się też dzięki przekształceniu wewnętrznych jezuickich studiów zakonnych w studia otwarte. W ten sposób, również dzięki Stolicy Apostolskiej, uaktywnił się Wydział Filozoficzny w Krakowie i Wydział Teologiczny, zwany Bobolanum, w Warszawie¹¹. Dodatkowym wzmocnieniem

⁶ AKKW F VII – 5/244. Zob. też *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, opr. A. Boniecki, Kraków 2000, wyd. 2, s. 445.

⁷ Kongregacja ds. Seminariów i Uniwersytetów, Prot. N. 2295/59/4.

⁸ Tamże, Prot. N. 514/63/21.

⁹ Tamże, Prot. N. 748/68/29 i Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, Prot. N. 748/68/33.

¹⁰ Kongregacja ds. Seminariów i Uniwersytetów, Prot. N. 2012/62 z 8 XI 1962 r. De facto Wydział ten podjął działalność dopiero po blisko piętnastu latach.

¹¹ Bobolanum przekształciło się w studium otwarte w 1968 r., a Wydział Filozoficzny OO. Jezuitów w Krakowie stał się otwarty w 1985 r. Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego,

pozycji odradzających się uczelni było jeszcze ściślejsze powiązanie ich ze Stolicą Apostolską, która okazała się dla Polski niezawodnym sojusznikiem w obronie ich wolności wobec władz totalitarnych. Narzędziem tego wzmocnienia było przyznanie przez Stolicę Apostolską w 1974 r. polskim wydziałom teologicznym w Krakowie, Wrocławiu i Poznaniu tytułu wydziałów „papieskich”¹², a także nawiązanie przez nie współpracy z Międzynarodową Federacją Uniwersytetów Katolickich¹³.

Wszystkie te wysiłki były podyktowane potrzebą odpowiedzi na politykę władz państwowych, która zmierzała do obniżenia poziomu studiów teologicznych w wyższych seminariach duchownych i do sprowadzenia wykształcenia księży do poziomu szkoły zawodowej. Było to sprzeczne nie tylko ze stanem międzywojennym, kiedy duża liczba wyższych seminariów duchownych miała status wyższych szkół nie akademickich, alumni zaś mogli zdobywać stopnie akademickie w pięciu istniejących wówczas wydziałach teologicznych¹⁴, ale stanowiło wyraźne uderzenie w wiekową tradycję, w której duchowieństwo polskie należało do warstwy najlepiej wykształconej w społeczeństwie.

Te niebezpieczne dla Kościoła działania władz skłoniły kard. Wojtyłę do starań o stworzenie systemu, który zapobiegłby nie tylko aktualnym trudnościom, ale dał szansę trwałego rozwiązania problemu na przyszłość. Pierwszym, ale istotnym elementem tego systemu były starania o możliwość korzystania przez seminaria duchowne z usług kościelnych uczelni akademickich, celem zyskiwania przez alumnów seminariów kościelnych stopni akademickich, a zwłaszcza pierwszego stopnia, jakim w Polsce było magisterium. Taki właśnie stopień zdobywali normalnie studenci uniwersytetów świeckich, kończący studia wyższe. W praktyce tytuł magistra niczego duchownym nie dawał, nie był uznawany przez prawo cywilne, a w konsekwencji nie dawał żadnych profitów materialnych, np. w postaci dodatków do pensji nauczycielskiej, bo księża nie byli zatrudnieni w szkołach państwowych, ale chodziło przecież o zapewnienie prawa dostępu duchownych do wyższego wykształcenia.

Już dnia 4 XI 1972 r. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego przychyliła się do propozycji kard. Wojtyły, występującego w roli przewodniczącego Komisji Episkopatu ds. Studiów, i zezwoliła na zawieranie umów przez wyższe seminaria duchowne z wydziałami teologicznymi, umożliwiającymi zdobywanie przez alumnów tytułu magistra teologii. *W tym, co się odnosi do propozycji przyznawania tytułu magistra teologii – pisał kard. Garonne – (równoważnego bakalaureatowi św. teologii) na zakoń-*

Prot. N. 113/66/68.

¹² „Acta Apostolicae Sedis” 1975, 67, s. 149–152.

¹³ Do Federacji należały Katolicki Uniwersytet Lubelski i Akademia Teologii Katolickiej, do której Wydział Teologiczny został przyjęty na zebraniu FIUC w Porto Alegre w 1978 r.

¹⁴ W Krakowie na Uniwersytecie Jagiellońskim, we Lwowie na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza, w Wilnie na Uniwersytecie Stefana Batorego, w Warszawie na Uniwersytecie Warszawskim i w Lublinie na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

czenie studiów seminaryjnych, Kongregacja w zasadzie nie ma nic przeciwko temu, także w odniesieniu do kapłanów już wyświęconych, jednakże pod warunkiem, że tytuł ten będzie nadawany zgodnie z surowymi wymaganiami [...] poprzez jakiś Wydział Teologiczny, z którym seminarium miałyby podpisaną umowę o współpracy naukowej¹⁵.

Równocześnie do tych starań, a może z racji ich powodzenia, Ksiądz Kardynał przygotował *Wyjaśnienie w sprawie akademickich stopni naukowych w zakresie teologii i innych nauk kościelnych*¹⁶, które zostało przyjęte w czasie 136. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski w Częstochowie dnia 5 V 1973 r., i opracował „*Pro memoria*” w sprawie kościelnych instytucji naukowych o charakterze akademickim w Polsce¹⁷, stanowiące główny zrab *Komunikatu Episkopatu Polski w sprawie kościelnych studiów i uczelni akademickich w Polsce*, przyjętego przez 147. Konferencję Plenarną, obradującą w Warszawie w dniach 11–12 III 1975 r.¹⁸ Ważnym dokumentem w tej sprawie był *Memoriał Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej w sprawie ugruntowania akademickiego charakteru studiów w wyższych seminariach duchownych do Konferencji Episkopatu Polski*. Jego treść była konsultowana z prymasem Polski i biskupami¹⁹ i ostatecznie zaaprobowana przez 150. Konferencję Plenarną w Warszawie, dnia 19 XI 1975 r.²⁰

Wprawdzie w początkach lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia starania o cywilny status prawny Wydziału Teologicznego w Krakowie miały charakter priorytetowy, to jednak szybko powstała świadomość, że niezależnie od wyniku tych starań, trzeba stworzyć cały nowy system studiów teologicznych, który gwarantowałby wszystkim alumnom seminariów duchownych, a także katolikom świeckim dostęp do wyższych studiów kościelnych i do stopni naukowych, uznanych przynajmniej kanonicznie. Taki system został stworzony przez wspomniany *Memoriał* i polegał na przyjęciu trzech założeń:

- 1) na zaistnieniu wystarczającej sieci kościelnych uczelni akademickich;
- 2) na możliwości zawierania umów o współpracy dydaktycznej i naukowej z tymi uczelniami przez wyższe seminaria duchowne;
- 3) na rejonizacji, czyli przypisaniu istniejącym uczelniom seminariów duchownych, diecezjalnych i zakonnych, z którymi będą zawarte umowy.

¹⁵ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, pismo z dnia 4 XI 1972 r., Prot. N. 299/61.

¹⁶ AKKW F VII – 5/243. Rękopis tego *Wyjaśnienia* zob. AKKW F VII – 5/241.

¹⁷ AKKW F VII – 1/168. Tekst ten w rękopisie kard. Wojtyły zob. AKKW F VII – 1/169.

¹⁸ AKKW F VII – 2/143. Projekty tego dokumentu są w dwóch rękopisach Kard. Wojtyły: 1) AKKW F VII – 2/145 oraz 2) AKKW F VII – 2/163.

¹⁹ Projekt memoriału został rozesłany biskupom jako „tekst roboczy” i „sub secreto” dnia 2 VII 1975 r. (AKKW F VII – 2/252 i AKKW F VII – 2/255). Omówienie nadesłanych uwag zob. AKKW F VII – 2/291–293.

²⁰ Pierwszy projekt tego memoriału pt. *W sprawie ugruntowania akademickiego charakteru studiów filozoficzno-teologicznych w Wyższych Seminariach Duchownych i sposobie jego realizacji* zob. AKKW F VII – 3/355. Ostateczny tekst zob. AKKW F VII – 2/294.

Pierwsze z tych założeń wymagało dopracowania się przez kościelne ośrodki akademickie kadry naukowej, posiadającej stopnie i tytuły naukowe, upoważniające przynajmniej przez prawo kanoniczne do prowadzenia wykładów. Ambicją tych ośrodków było posiadanie kadry odpowiadającej wymogom prawa świeckiego, ale realizacja tych ambicji napotykała przeszkody, ponieważ Centralna Komisja Kwalifikacyjna kierowała się często względami politycznymi i ideologicznymi przy zatwierdzaniu habilitacji robionych na KUL-u czy na ATK, a tylko na tych uczelniach było to możliwe. Osiągnięcie profesury dla innej uczelni kościelnej nie wchodziło w ogóle w rachubę. Dla rozwiązania tego węzła gordyjskiego *Memoriał* upoważnił Radę Naukową Episkopatu do spełniania roli kościelnego organu analogicznego do państwowej Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej. Zarówno przewody habilitacyjne, jak i nominacje profesorskie, przeprowadzone na uczelniach papieskich z zachowaniem przepisów państwowych, podlegały ocenie i zatwierdzeniu Rady Naukowej, a nominacji profesorskich miał dokonywać Wielki Kanclerz uczelni, po uzyskaniu *nihil obstat* Stolicy Apostolskiej. Otwierało to drogę do kształcenia samodzielnych pracowników naukowych uczelni kościelnych na tych samych zasadach co na uczelniach państwowych, choć oczywiście ich kwalifikacje nie były formalnie uznawane przez państwo.

Równocześnie wyższe seminaria duchowne, które chciałyby podpisać umowę o współpracy z kościelnymi uczelniami akademickimi, musiały, jako warunek niezbędny, albo posiadać własną kadrę wykładowców, z kwalifikacjami przewidzianymi w prawie kanonicznym, albo skorzystać z usług kadry uczelni. Musiały też realizować odpowiedni program, posiadać zaplecze lokalowe i bibliotekę. Stanowiło to gwarancję poziomu nauczania w seminariach i zachętę dla tych spośród nich, które miały braki kadrowe, by wysyłać na studia i kształcić własnych specjalistów. Każda zawarta umowa wymagała zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej, do której przesyłano całą dokumentację dotyczącą kadry, programów, zaplecza materialnego i biblioteki. Umowy były zatwierdzana początkowo na trzy lata, później na pięć i wreszcie na dziesięć lat.

Wskazanie, z jakimi uczelniami seminaria powinny zawierać umowy, czyli tzw. rejonizacja, była podyktowana względami czysto praktycznymi, łatwiejszej komunikacji między współpracującymi ośrodkami. Dlatego też Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu przypisano seminaria w Przemyślu, Sandomierzu, Siedlcach, Drohiczynie, Białymstoku i Lubaczowie; Papieskiemu Wydziałowi Teologicznemu w Warszawie – seminaria w Płocku, Łomży, Olsztynie, Łodzi i Włocławku; Papieskiemu Wydziałowi Teologicznemu w Poznaniu – seminaria w Gnieźnie, Pelplinie, Gdańsku, Szczecinie i Koszalinie; Papieskiemu Wydziałowi Teologicznemu we Wrocławiu – seminaria w Opolu i Gorzowie Wielkopolskim; Papieskiemu Wydziałowi Teologicznemu w Krakowie – seminaria w Częstochowie, Katowicach, Kielcach i Tarnowie.

Zorganizowanie całej sieci kościelnego szkolnictwa wyższego, stworzenie mechanizmów pozwalających na kształcenie kadry naukowej niezależnie od instytucji państwowych oraz przypisanie wydziałom teologicznym seminariów przez ich rejonizację trwało kilkanaście lat i nie odbyło się bez oporów. Niektóre seminaria wybrały zupełnie inne uczelnie, z którymi podjęły współpracę. Najbardziej jaskrawym tego przykładem był Olsztyn, który w 1980 r. podpisał umowę z Krakowem, a Pelplin z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie. Mimo trudności nowy system stworzono i było to wielkim osiągnięciem organizacyjnym, nade wszystko zaś stanowiło fakt społeczny, z którym władze wcześniej czy później musiały się liczyć.

Realizację swojej wizji przyszłej struktury kościelnego szkolnictwa wyższego w Polsce kard. Wojtyła zaczął od Krakowa, zanim jeszcze były gotowe dokumenty Stolicy Apostolskiej i Konferencji Episkopatu Polski, które tę wizję potwierdziły. Dnia 27 IV 1972 r. rozesłał teksty umów o współpracy z Papieskim Wydziałem Teologicznym w Krakowie do wizytatora Księży Misjonarzy w Krakowie²¹ i do biskupa tarnowskiego²². Na dzień 21 XII 1972 r. zaprosił do siebie Komisję ds. umów, powołaną przez Radę Wydziału²³, i przedstawicieli seminariów: częstochowskiego i śląskiego²⁴. Było już wówczas wiadomo, że Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego zgodziła się na zawieranie takich umów²⁵. Do podpisania pierwszych umów doszło dnia 22 VI 1973 r. z Instytutem Teologicznym Księży Misjonarzy w Krakowie²⁶ i tego samego dnia z Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie²⁷. Nieco później, bo dnia 17 XII 1973 r. została podpisana podobna umowa ze Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie²⁸.

Te pierwsze umowy zostały wprawdzie przesłane do Stolicy Apostolskiej, ale Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego obiecała je zatwierdzić po nadesłaniu uzupełniającej dokumentacji. Ostatecznie dnia 4 III 1975 r. zostały podpisane nowe umowy między Papieskim Wydziałem Teologicznym w Krakowie i studium teologicznym częstochowskim, tarnowskim, katowickim i Księży Misjonarzy w Krakowie. Już 7 III 1975 r. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego zatwierdziła te cztery umowy *ad quadriennium et ad experimentum*²⁹.

²¹ AKKW F VII – 1/391 i AKKW F VII – 1/392.

²² AKKW F VII – 1/393 i AKKW F VII – 1/394.

²³ Komisję tworzyli księża, pracownicy uczelni: S. Grzybek (dziekan Wydziału), T. Wojciechowski, M. Jaworski, M. Kołodziejczyk, M. Heller, T. Pieronek (AKKW F VII – 1/348).

²⁴ AKKW F VII – 1/346–347.

²⁵ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, pismo z dnia 4 XI 1972 r., Prot. N. 299/61 (AKKW F VII – 1/325)

²⁶ AKKW F VII – 1/443.

²⁷ AKKW F VII – 1/440.

²⁸ AKKW F VII – 1/448.

²⁹ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, pismo z dnia 7 III 1975 r., Prot. N. 268–71/75/7 (AKKW F VII – 2/177). Wszystkie dekry Kongregacji są z tej samej daty, ale noszą odrębne sygnatury: Częstochowa (Prot. N. 269/75/6 oraz AKKW F VII – 2/178), Tarnów (Prot. N. 270/75/6

Odwołując się tylko do doświadczeń krakowskich – bo przedstawienie sytuacji w całym kraju wymagałoby obszerniejszego studium – jest do odnotowania, że do 30 VI 1989 r. Papieski Wydział Teologiczny w Krakowie zawarł umowy z czternastu wyższymi seminariami duchownymi³⁰, a ponadto z czterema instytutami studiów kościelnych³¹.

Długo jeszcze trzeba było czekać, by władze zgodziły się przystąpić do rozmów, mimo że z roku na rok nasilała się kampania, której ośrodkiem był Kraków, by szerzej udostępnić duchownym i świeckim kościelne szkoły wyższe i uznać ich status cywilny. Kard. Wojtyła rozsyłał memoriały do władz, do uczelni, zwracał się w tej sprawie publicznie i przy każdej nadarzającej się okazji, do duchowieństwa i wiernych³². Grunt został przygotowany, ale do momentu wyboru kard. Wojtyły na papieża rozmów nie podjęto.

Sprawa nie ruszyłaby chyba z miejsca, gdyby nie załamanie się polskiej gospodarki i kryzys polityczny związany z powstaniem NZZZS „Solidarność”. Idąc już wcześniej wyznaczonym szlakiem, papież Jan Paweł II, dnia 8 XII 1981 r. bullą *Beata Hedvigis* erygował Papieską Akademię Teologiczną w Krakowie³³, co postawiło władze w bardzo niezręcznej sytuacji. Już w ustawie z dnia 4 V 1982 r. o szkolnictwie wyższym znalazł się zapis w art. 5 ust. 4, że: *Przepisy ustawy nie dotyczą wyższych uczelni papieskich i wyższych seminariów duchownych, których status jest regulowany umową między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a władzami kościelnymi*³⁴, co stanowiło przynajmniej de facto uznanie istnienia uczelni kościelnych. Okres stanu wojennego, wprowadzonego dnia 13 XII 1981 r. na ogół nie służył rozwojowi uczelni, ale okazał się łatwiejszy do rozmów.

Oficjalne rozmowy w sprawie zapowiedzianej umowy zaczęły się dopiero w 1985 r. i trwały przez prawie cztery lata³⁵. Umowa z dnia 30 VI

oraz AKKW F VII – 2/179), Katowice (Prot. N. 271/75/6 oraz AKKW F VII – 2/180), Księża Misjonarzy (Prot. N. 268/75/6 oraz AKKW F VII – 2/181).

³⁰ Były to: Wyższe Częstochowskie Seminarium Duchowne w Częstochowie, Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne w Katowicach, Wyższe Seminarium Duchowne w Kielcach, Wyższe Seminarium Duchowne w Olsztynie (Studium Teologiczne *Hosianum*), Instytut Teologiczny w Tarnowie, Instytut Teologiczny XX. Misjonarzy w Krakowie, Wyższe Seminarium Duchowne XX. Sercanów w Stadnikach, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Franciszkanów w Krakowie, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Franciszkanów w Katowicach–Panewnikach, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Karmelitów Bosych w Krakowie, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Paulinów w Krakowie, Wyższe Seminarium Duchowne OO. Redemptorystów w Tuchowie, Kolegium Filozoficzno-Teologiczne OO. Dominikanów w Krakowie.

³¹ Były to: Międzyzakonny Wyższy Instytut Katechetyczny w Krakowie, Instytut Teologiczny w Częstochowie, Studium Katechetyczne w Gietrzwałdzie, Studium Teologii dla świeckich w Olsztynie (Instytut Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II).

³² Zob. np. *Nauczyciel i Pasterz. Ks. Kardynał Karol Wojtyła Arcybiskup Metropolita Krakowski. Listy pasterskie – Komunikaty – Zarządzenia*, Rzym 1987, s. 410–411, 429–430.

³³ „Acta Apostolicae Sedis” 1982, 74, s. 369–372.

³⁴ DzU 1982, nr 14, poz. 113.

³⁵ Zespół roboczy do tych rozmów powołano 4 IV 1985 r., a zakończyły się 16 I 1989 r.

1989 r.³⁶ między Rządem a Episkopatem spowodowała nie tylko uznanie przez państwo stworzonego przez Kościół w Polsce systemu szkolnictwa wyższego, ale także uznanie wstecz wszystkich nadanych przez uczelnie kościelne stopni i tytułów naukowych (doktoratów, habilitacji i profesur), począwszy od 1954 r. w liczbie 153³⁷, oraz otworzyła te uczelnie, choć w sposób ograniczony, przed ludźmi świeckimi.

Klimat stworzony przez rozmowy w sprawie uczelni papieskich pozwolił też zakończyć inne pertraktacje, które dotyczyły statusu kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Wprawdzie już 25 II 1974 r. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego ustanowiła każdorazowego arcybiskupa warszawskiego wielkim kanclerzem uczelni³⁸, co pociągnęło za sobą uznanie przez niego kanoniczności stopni naukowych nadanych przez Akademię i ustalenia warunków, na jakich w przyszłości mogą one być uznane za kanoniczne³⁹, ale dopiero dnia 29 VI 1989 r. ta sama Kongregacja ostatecznie uregulowała status kościelny ATK⁴⁰.

Tak więc ogromny wysiłek włożony przez Kościół w realizowanie wielkiej wizji kard. Wojtyły, która jeszcze w latach siedemdziesiątych ubiegłego stulecia nie miała zbyt wielu zwolenników, ostatecznie sownie się opłacił. W innej już atmosferze pracowały uczelnie kościelne w latach dziewięćdziesiątych, kiedy to wprowadzenie nauczania religii do szkół⁴¹ spowodowało wielki popyt na dyplomy uniwersyteckie. Diecezje, które dotąd tego nie zrobiły, przystąpiły do zawarcia umów z uczelniami akademickimi. Odwołując się znów do doświadczeń krakowskich, odnotowuję, że do końca 1995 r. zrobiło to dalszych sześć seminariów⁴², w całej zaś Polsce doszło do tego, że praktycznie wszystkie seminaria diecezjalne i zakonne skorzystały z tej możliwości.

³⁶ *Umowa między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Konferencją Episkopatu Polski w sprawie uregulowania statusu wyższych uczelni papieskich oraz trybu i zakresu uznawania przez Państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych przez te uczelnie* („Monitor Polski” 1989, nr 22, poz. 174).

³⁷ Wykazem imiennym dysponuje Sekretariat Rektoratu Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie.

³⁸ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, Prot. N. 552/59/44.

³⁹ Pismo prymasa Polski kard. S. Wyszyńskiego z dnia 11 IX 1974 r. (Nr 2194/74/8), skierowane do rektora Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie oraz dekret tegoż prymasa z dnia 12 IX 1974 r. (Nr 2220/74/P.) ustalający warunki, od spełnienia których zależało na przyszłość uznanie kanoniczności stopni nadawanych w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

⁴⁰ Prot. N. 531/75/55.

⁴¹ Instrukcja Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 VIII 1990 r. dotycząca powrotu nauczania religii do szkoły w roku szkolnym 1990/1991 (niepublikowana). Zob. B. G ó r o w s k a, G. R y d l e w s k i, *Regulacje prawne stosunków wyznaniowych w Polsce. Zbiór dokumentów i przepisów (stan na 31 października 1992 r.)*, Warszawa 1992, s. 138–140 oraz art. 12, ust. 1. ustawy z dnia 7 IX 1991 r. o systemie oświaty (DzU 1991, nr 95, poz. 425).

⁴² Były to: Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie (4 VI 1991 r.), Wyższe Seminarium Duchowne Braci Mniejszych Kapucynów w Krakowie (4 III 1992 r.), Sosnowieckie Wyższe Seminarium Duchowne w Krakowie (12 V 1993 r.), Wyższe Seminarium Duchowne w Rzeszowie (11 VIII 1994 r.), Wyższe Seminarium Duchowne OO. Franciszkanów (Reformatów) w Krakowie (4 IV 1995 r.), Wyższe Seminarium Duchowne w Przemyślu (7 X 1995 r.).

Pozycję wyższego szkolnictwa kościelnego wzmocnił konkordat podpisany 1993 r., a obowiązujący po ratyfikacji w 1998 r.

Równocześnie w połowie lat dziewięćdziesiątych ujawniła się mocna tendencja do tworzenia wydziałów teologicznych na uniwersytetach świeckich. Tę listę otworzyło Opole, które w 1994 r. stało się współzałożycielem Uniwersytetu Opolskiego⁴³.

W związku z nową sytuacją, jaka powstała po konkordacie, nie można było podtrzymać wszystkich zapisów *Umowy* Episkopatu Polski z Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 30 VI 1989 r., były one bowiem zbyt restrykcyjne. *Umowę* renegotjowała Komisja Konkordatowa, doprowadzając do podpisania nowej, w dziesiątą rocznicę pierwszej, tzn. dnia 30 VI 1999 r. Zostały m.in. zniesione wszelkie ograniczenia w dostępie świeckich do studiów na uczelniach kościelnych, a możliwość umów o współpracy z wyższymi seminariami duchownymi rozszerzono na wydziały teologiczne na uniwersytetach państwowych.

W 1998 r. w strukturę Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wszedł tamtejszy Papieski Wydział Teologiczny, rezygnując z tytułu „papieski”⁴⁴. Krok ten był otwarciem nowej możliwości dla wydziałów teologicznych, wprawdzie w skutkach podobnej do drogi opolskiej, ale wydział teologiczny opolski był współzałożycielem uniwersytetu, poznański zaś wszedł w gotową strukturę państwową. Spowodowało to powołanie przez Stolicę Apostolską Komisji ds. Wydziałów Teologicznych na Uniwersytetach Państwowych w Polsce i określenia przez nią warunków, na jakich w przyszłości wydziały teologiczne będą mogły się ubiegać o podobne rozwiązanie⁴⁵. Intencją postawienia tych warunków było powstrzymanie zbyt pochopnych, słabo przygotowanych, a zwłaszcza nieuzasadnionych próśb, kierowanych do Stolicy Apostolskiej, o erygowanie nowych wydziałów teologicznych przy uczelniach państwowych.

W 1999 r. Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie został przekształcony w Wyższą Szkołę Filozoficzno-Pedagogiczną „Ignatianum” w Krakowie, posiadającą dwa wydziały⁴⁶, a Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie awansowała do rangi Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego⁴⁷. Za przykładem Opola poszła w 1999 r. Warmia,

⁴³ Wydział Teologiczny w Opolu został erygowany 12 IX 1994 r. (Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, N. 1328/93). Umowa Episkopatu z Rządem RP została w tej sprawie podpisana dnia 20 IX 1994 r. Więcej o powstaniu tego wydziału zob. H. S o b e c z k o, *Europa uniwersyte- tów*, [w:] *Duchowe dziedzictwo Europy*. Księga dedykowana biskupowi gliwickiemu Janowi Wierczkowi z okazji 40-lecia święceń kapłańskich, Opole 1998, s. 60–64.

⁴⁴ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, dnia 26 VI 1998 r. zezwoliła formalnie na rekonstrukcję Wydziału Teologicznego (Prot. N. 124/98). Umowa Episkopatu Polski z Rządem RP o wejściu Wydziału Teologicznego w struktury Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu została podpisana 30 XI 1998 r.

⁴⁵ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, list z dnia 14 V 1999 r., Prot. N. 98/99.

⁴⁶ Tamże, dekret z dnia 7 V 1999 r., Prot. N. 400/99.

⁴⁷ DzU 1999, nr 79, poz. 884. Dekretem Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego z dnia 28 IX 1999 r., N. 220/99 zostały erygowane w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie trzy wydziały: Wydział Teologiczny (wraz z Instytutem Studiów o Małżeństwie i Rodzinie), Wydział Prawa

stając się, z erygowanym w Olsztynie wydziałem teologicznym⁴⁸, współzałożycielem Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie⁴⁹. Także w 2000 r. powstały dwa wydziały teologiczne na uniwersytetach państwowych: w Katowicach na Uniwersytecie Śląskim⁵⁰ i w Toruniu na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika⁵¹. Także inne ośrodki studiów teologicznych w Polsce zgłaszają zainteresowanie wejściem wydziałów teologicznych, które posiadają lub chcą utworzyć, w struktury uniwersytetów państwowych⁵².

Tak więc na progu roku akademickiego 2001/2002 Kościół katolicki posiada w Polsce dwa uniwersytety (KUL i UKSW), Papieską Akademię Teologiczną w Krakowie, Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie (Sekcję archidiecezjalną św. Jana Chrzciciela i Sekcję jezuicką im. św. Andrzeja Boboli „Bobolanum”) oraz wydziały teologiczne na uniwersytetach państwowych w Opolu, Poznaniu, Olsztynie, Katowicach i w Toruniu oraz Wyższą Szkołę Filozoficzno-Pedagogiczną „Ignatianum” w Krakowie. Razem więc istnieje w Polsce jednaście wydziałów teologicznych.

W tym rozkwicie nowych wyższych uczelni kościelnych ma spory udział Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie, która bezpośrednio asystowała powstaniu dwóm spośród nich: wydziałowi teologicznemu w Olsztynie, z którym współpracowała od 1980 r.⁵³, Katowicom, które już od 1926 r. kształciły swych alumnów na Wydziale Teologicznym w Krakowie, a od 1975 r. łączyła je z Papieską Akademią Teologiczną w Krakowie formalna umowa o współpracy naukowej i dydaktycznej.

Przeżywana dzisiaj pierwsza inauguracja roku akademickiego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego może być tylko powodem do radości i satysfakcji, że po latach bardzo trudnych dla teologii następują w Polsce lata obfitości.

Kanonicznego i Wydział Filozofii Chrześcijańskiej. Umowę Episkopatu Polski z Rządem RP w tej sprawie podpisano w Warszawie, dnia 29 IX 1999 r.).

⁴⁸ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, dekret z dnia 15 VIII 1999 r. (N. 234/98).

⁴⁹ Umowę między Episkopatem Polski a Rządem RP w tej sprawie podpisano dnia 30 VIII 1999 r.

⁵⁰ Wydział Teologiczny w Katowicach został erygowany przez Stolicę Apostolską dnia 9 VIII 2000 r. (N. 597/99). Umowę w tej sprawie między Episkopatem Polski a Rządem RP podpisano dnia 6 XII 2000 r.

⁵¹ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego erygowała ten wydział dekretem z dnia 3 V 2001 r. (N. 779/98). Umowę między Episkopatem a Rządem RP podpisano w tej sprawie dnia 29 V 2001 r.

⁵² Chodzi o Wrocław, który posiada wydział teologiczny, a także o Gdańsk, Szczecin, Częstochowę, Białystok, które czynią starania w tym kierunku, a także w dalszej perspektywie o Rzeszów, Bielsko-Żywiec.

⁵³ Umowa między Warmińskim Instytutem Teologiczno-Pastoralnym w Olsztynie i Papieską Akademią Teologiczną w Krakowie (afiliacja) została zatwierdzona przez Kongregację ds. Wychowania Katolickiego dnia 20 X 1986 r. (Prot. N. 878/79/8). Przedłużenie nastąpiło dnia 5 I 1985 r. (Prot. N. 878/79/16), a dnia 22 II 1995 r. została przekształcona w agregację. Studium Katechetyczne w Gietrzwałdzie zostało afiliowane do PAT dnia 20 X 1980 r. (Prot. N. 878/79/10 – 752/80/4).